

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA PROGNOTIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI

Seytmuratova Tazaxan Kutlimuratovna,
*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
tayanch doktranti
email: tazaxanseytmuratova8479@gmail.com*

***Annotaciya.** Mazkur maqolada muallif pedagogik prognostikaning o‘qituvchi faoliyatida tutgan o‘rni hamda prognostik kompetentlikni rivojlantirish zaruriyatini ochib bergan.*

***Kalit so‘zlar:** prognoz, prognostika, pedagogik prognostika, pedagogik prognozlash, kompetentlik, prognostik kompetentlik.*

XXI asr pedagogi bu o‘qitish va tarbiyalashning an’anaviy pedagogik madaniyatini egallashdan tashqari prognostik kompetentlikka ega pedagog-tadqiqotchi bo‘lishi lozim. Bugungi kunda pedagogning prognostik tafakkuri va madaniyatni rivojlantirishga muhim masala sifatida alohida e‘tibor qaratilmoqda. I.P.Podlasiy[1]ning fikricha, pedagogning asosiy funktsiyalari sirasiga maqsad qo‘yish, tashhishlash, prognozlash, loyihalash, rejalashtirish, axborot berish, tashkil etish, nazorat qilish, korrektsiyalash, tahlil etish kabilarni kiritish mumkin.

Prognoz – yunoncha so‘z bo‘lib, kutilayotgan voqea yoki xodisalarning qanday kechishi, rivojlanishi va oqibatlarini mavjud dalillar, ma’lumotlarga asoslanib, oldindan aytib berish ma’nosini anglatadi.

B.S.Gershunskiy[2]ning fikricha, pedagogik prognostika – bu pedagogika o‘rganadi-gan ob‘ektlarni prognozlashning tamoyillari, qonuniyatlari va metodlariga muvofiq ko‘rib chiqadigan fanning bir sohasidir.

Pedagogik prognozlash – bu ilmiy faoliyat bo‘lib, u pedagogik faoliyatning subyektlari va obyektlarining kelajakdagi o‘zgarishlari, rivojlanish tendentsiyalari va istiqbollarni aniqlashga, tarbiyaviy-rivojlantiruvchi faoliyatning mazmunini, metod va vositalarini, tashkiliy shakllarini optimallashtirish maqsadida ishonchli va kelajakka oid ma’lumotlarini olishga qaratilgan maxsus tashkil etilgan tadqiqotlar majmuidan iboart.

Pedagogik prognozlashning asosiy yo‘nalishlariga quyidagilarni kiritish mumkin: o‘quv-tarbiya ishlarining maqsadi; ta’lim mazmuni; o‘quv-tarbiya faoliyatining metod va vositalari; o‘qitish va tarbiyalashni tashkil etish shakllari; kasbga yo‘naltirish va kasb tanlash muammolari.

B.Gershunskiy o‘z asarlarida pedagogik prognozlashning quyidagi yo‘nalishlarini ko‘rsatib o‘tadi:

«UZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIVDIN INTEGRACIYASI»

atamasidagi IV Xalqaraliq ilimiy-teoriyalik konferenciya

- iqtisod, sotsiologiya, demografiya, ekologiya va boshqa sohalardagi prognostik tadqiqotlar bilan bog'liq bo'lgan fanlararo prognostik tadqiqotlar o'tkazish;
 - ta'lim sohasidagi prognozlarning maqsad yo'nalishini belgilash, oldindan taxmin qilinadigan predmetlar uchun umumiy va batafsilroq prognozlarni ishlab chiqish uchun talab qilinadigan va talab etiladigan obyektlarni tanlash;
 - ta'limning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari yaxlit tizim sifatida oldindan tahlil qilish;
 - uzluksiz ta'limning yaxlit tizimdagi turli darajalarida muammolari va qarama-qarshiliklarini aniqlash;
 - ta'lim va madaniyatning o'zaro bog'lanishiga to'sqinlik qiluvchi obyektiv va sub'yektiv omillarni tadqiq qilish;
 - ta'lim tizimini yaxlit holatda va uning alohida qismlarini jamiyatning ijtimoiy-madaniy sohasiga "joylashtirish" mexanizmlarini o'rganish;
 - ta'limning maqsad va mazmunini prognostik tahlil qilish, ta'lim tizimlarini insonparvarlashtirish va gumanitarizatsiyalash, ta'lim sohasidagi integratsion jarayonlarni bir vaqtda o'rganish bilan ularni demokratlashtirish, differentsiyalash va o'zgartish yo'llarini o'rganish;
 - ta'limning qadriyat ekanligini davlat, jamoat va shaxsiy tushunishda uyg'unligini ta'minlash
 - ta'limning obro'sini oshirish yo'llari, usullari va vositalarini qidirish;
 - ilm o'rganishning tashqi va ichki rag'batlantirish hamda motivatsiya imkoniyatlarini o'rganish, ilmning obro'sini, insonning professional kompetentligi va madaniyatining obro'sini oshirish;
 - turli hil kvalifikatsiyadagi va profillardagi mutaxassilar va ishchilarni tayyorlashni prognoz qilish;
 - shaxsiy ta'lim manfaatlari va ehtiyojlarining o'zgarishi, ta'lim xizmatlarining ko'lamini kengaytirish;
 - didaktik tizimlarning mazmunli-protsessual komponentlarini prognostik asoslash;
 - ta'limning maqsad va mazmunini prognozashtirish, uning uzluksizligini ta'minlash;
 - pedagogik jarayonning samaradorligini oshirish yo'llarini o'rganish;
 - pedagogik boshqaruvning istiqbolli muammolarini o'rganish va boshqalar [2].
- “Pedagogik prognostika o'qituvchi uchun zarurmi?” degan savolga V.I.Andreev [3] javob topishga intilib, quyidagi shartlarni keltirib o'tadi:

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- pedagogika faning ekstensiv (son jihatdan) asosda rivojlanishi;
- pedagogik nazariyalar bilan pedagogik amaliyotning o'rtasida o'zilish borligi.

Eng yaxshi mahsuldor pedagogik nazariyalar ham amaliyotga kech etib keladi;

- ishlab chiqilgan nazariyalarning ta'lim-tarbiya jarayoni sifatini rivojlantirishga qaratish ustuvorligi tushunchasi mavjud emasligi;

- aksariyat pedagogik tadqiqotlarning metodologik madaniyati past darajadali.

- pedagogik tadqiqotlar mavzularining tez-tez o'zgarishi;

- ilmiy-tadqiqot mavzularining bir-biri bilan uzviylik aloqasining yo'qligi;

- ilmiy maktablar o'rtasida mahsuldor ilmiy bahs-munozaralar bo'lmasligi.

- chet eldagi ilmiy-pedagogik tadqiqotlarning natijalarini foydalanishning sustligi;

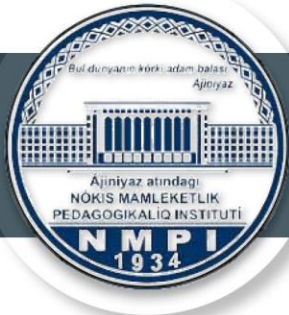
- aksariyat pedagogik eksperimentlarning fragmentli ko'rinishi va asossiz joriy etilmasligi;

- ta'limiy va tarbiyaviy faoliyatning samaradorligini oshiradigan fundamental pedagogik tadqiqotlarning kamligi.

Yuqoridagi fikrlardan ko'rinish turibdiki, zamonaviy sharoitda bo'lajak o'qituvchilarda prognostik kompetentlikni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

A.V.Gluzman[4]ning fikricha, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashga doir o'quv-tarbiya jarayonida kompetent yondashuvning asosiy tamoyillari mutaxassislarning yuqori darajada raqobatbardoshligini ta'minlash omili sifatida namoyon bo'ladi. Bo'lajak pedagoglarni natijador kasbiy faoliyatga yuqori darajada tayyorgarligi doirasida kompetent yondashuvni dolzarblashtirish fundamental asosda prognostik kompetentlikni shakllantirish dasturlarini ishlab chiqish zarurligini tushunish imkonini beradi. Ko'plab pedagogik tadqiqotlar natijalarini umumlashtirish asosida "kompetentlik" fenomenini prognostik oqibat va natijalar bilan bog'liqlikda kasbiy faoliyatni amalga oshirish jarayonida individ tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotda qo'llay olish qobiliyati va tayyorligi sifatida olg'a surish mumkin.

Kompetentlik fenomenining o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda, bo'lajak o'qituvchining prognostik kompetentligining ta'rifini shakllantirish mumkin. Bo'lajak o'qituvchining prognostik kompetentligi – bu kasbiy bilimlar, qadriyatli ustanovkalar, shaxsiy sifatlar va pedagogik prognozlash sohasida amaliy ko'nikmalarni egallash, shuningdek, prognostik faoliyatga motivatsion-qadriyatli munosabat, kasbiy o'sish hamda ta'lim oluvchi shaxsini rivojlantirish jarayonlarini rejalashtirish bo'yicha integrallashgan shaxsiy sifatlar majmui.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Mazkur ta'rifga asoslangan holda, prognostik kompetentlikning tuzilishi va tarkibiy asoslarini tahlil qilish mumkin. Boshqacha aytganda, prognostik kompetentlik bo'lajak o'qituvchilarni prognostik faoliyatga tayyorlash natijasi sifatida ma'lum bir kompetensiyalar tizimiga asoslanishni taqozo etadi. Prognostik kompetentlik komponentlarini aniqlashtirishga doir tadqiqotlar natijalarini umumlashtirish asosida ularga quyidagilarni kiritish mumkin:

- tayanch: axborot-prognostik, operatsion-prognostik, baholovchi-prognostik;
- asosiy: maqsadli, rejali-prognostik, dasturiy-prognostik, loyihaviy-prognostik, tashkiliy-prognostik;
- bilim, faoliyatga doir va shaxsiy jihatlarni o'zida ifoda etuvchi maxsus hamda qisman kasbiy kompetensiyalar.

Bundan esa, "prognostik kompetensiya" va "prognostik kompetentlik" tushunchalarini farqlash mumkin. A.F.Prisyajnaya[5]ning fikricha, prognostik kompetensiya ta'lim natijasi sifatida prognostik faoliyatning quyidagi turlarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi:

- ijtimoiy, hayotiy va kasbiy nuqtai nazardan o'z o'rnini belgilab olish uchun zarur hisoblangan maqsad qo'yish, rejalashtirish, dasturlash, loyihalashga doir ko'nikmalarni namoyish etish;
- prognozlashga doir bilimlar, axborotlarni tanlash, o'zgarishlar tendensiyasini aniqlash orqali mantiqan ularga ishlov berish, tahlil qilish ko'nikma va malakalarini egallash;
- sotsium, shaxsiy hayot va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishni aniqlab beruvchi o'zining layoqati, imkoniyatlari hamda ularni takomillashtirish yo'llari haqida maqbul tasavvurlarga ega bo'lish qobiliyatini rivojlantirish.

A.F.Prisyajnaya[5] prognostik kompetentlik tuzilmasiga xos quyidagi komponentlarni taklif etadi:

- affektiv: aniq maqsad sari intilish, fikrlashning moslashuvchanligi, irodaviylik, tolerantlik, maqsad qo'yish, rejalashtirish, o'z faoliyatini loyihalash, izlanishli-ijodiy faoliyatni yetarlicha egallaganlik, faoliyat natijalarini baholay olish qobiliyati, maqbul tarzda o'z-o'zini baholash;
- bilishga doir: prognostik atamalarni bilish, ma'lum bir darajada ta'lim traektoriyasi va zaruriyatdan kelib chiqib shaxsiy qobiliyatlar darajasini bashoratlash ko'nikma va malakalari;

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŇ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- faoliyatga doir: o‘zining ta’limiy, kasbiy traektoriyasi hamda shaxs va sotsium ehtiyojlarini ta’minlaydigan faoliyat natijalarini ilmiy tarzda ko‘ra olish va maqbul baholashga imkon beradigan o‘quv, kognitiv va kasbiy faoliyat.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirish asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning prognostik kompetentligi tuzilmasi tarkibiga quyidagilarni kiritish mumkin:

- shaxs rivojini prognozlash: shaxsiy sifatlari, qadriyatli yo‘nalishlari, emotsional-irodaviy xususiyatlari, rivojlanishdan ortda qolish sabablari, axloqi, tengdoshlar va kattalar bilan shaxslararo munosabatlarga kirishishdagi qiyinchiliklar;

- o‘quvchilar jamoasi, o‘zaro munosabatlar tizimining rivojlanishini prognozlash;

- pedagogik jarayonning borishini prognozlash: o‘quv materiallarini o‘zlashtirishda o‘quvchilar duch keladigan qiyinchiliklar, ta’lim-tarbiyaning u yoki bu metod, usul va vositalaridan foydalanish natijalari.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Подласый И.П. Педагогика. Учебник. – М.: Высшее образование. 2007. – 540 с.
2. Гершунский Б.С. Образовательно-педагогическая прогностика: теория, методология, практика. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 768 с.
3. Андреев В.И. Концептуальная педагогическая прогностика/ Монография. – Казань: Центр инновационных технологий, 2010. – 220 с.
4. Глузман Н.А. Моделі навчання в системі вищої освіти як педагогічна проблема / Неля Анатоліївна Глузман // Вісник Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т.Г.Шевченка : зб. ст. – Сер.: Пед. науки – Вип. 56. – №56 – Чернігів: ЧДПУ, 2008.– С. 175–179.
5. Присяжная А.Ф. Педагогическое прогнозирование в системе непрерывного педагогического образования (методология, теория и практика): дис. д-ра пед. наук: 13.00.08 / Алла Федоровна Присяжная. – Челябинск, 2006. – 380 с.